

АГРЕГАЦІЯ ІРОНІЇ В РОМАНІ ПАВЛА ВОЛЬВАЧА “ХРЕЩАТИК-ПЛАЗА”

Сучасне українське суспільство, з погляду ЗМІ, це благопристойна маска, яку одягає кожен її учасник. Насмішка, якою б вона не була, легкою, раціональною, уїдливою, по суті, абсорбує майже кожне абераційне твердження.

Мета дослідження полягає в тому, що іронічні зауваги в постмодерному літературному процесі, досягли повноти вираження, зокрема в романі П. Вольвача “Хрещатик-плаза”, який, на наш погляд, за своїми ознаками належить до постмодерністської прози. Немає потреби пояснювати, що факти накопичуються, й рано чи пізно виникне необхідність їхньої реалізації в іншому форматі. Для власних рефлексій П. Вольвач обрав романну форму, щоб довести, що погляд на світ може бути інакшим, не таким калькованим, набридливим, розмитим і стертим.

Звісно, що іронія – “це естетична категорія, суттю якої є неприховане скептичне або насмішкувато-критичне ставлення до зображуваного у формі серйозного поцінування чи хвали, що засвідчує перевагу автора над об’єктом глузування, внутрішнє звільнення з-під його влади” [2, 437]. На сьогодні відомо, що в добу античності іронія була закріплена як риторичний прийом. Теорія іронії була розроблена ще в часи Сократа, славнозвісна “сократівська іронія” (або маєвтика, сутність якої зводиться до того, що одночасний сумнів та істинність думки доводяться до абсурду). Іронію розробляли в бароковій поетиці Г. Кониський, Т. Олександрович, Ф. Прокопович, С. Яворський та ін.

О. Потебня розрізняв три типи іронії за способом доказу і переконання. Звернення Р. Семківа до іронії зумовлено тим, що “іронія випадковості (сократівська іронія) є найзагальнішим знаком постмодернізму” [3, 8]. До сьогодні актуальна теза Х. Ортега-і-Гасета, що “сумнівно, щоб сучасний юнак зацікавився віршем, малюнком пензля чи звуком, позбавленим іронічної рефлексії” [2, 438]. Бо що таке українське суспільство, якщо в ньому не існує іронії з її відтінками? Новому поколінню вона потрібна для того, щоб підкреслити власну незалежність, оприятити оригінальність мислення, реально оцінити сміхотворність ситуацій й піднести її так само, але з іншою часткою сміху, тоді як старше покоління використовує іронію з чіткою метою: втекти від викривленої реальності. Для світу українці – це народ, силою якого є не лише колоритність, гучний голос, мелодійна мова, емоційність сприйняття інформації, а й сміх, спроможний подолати недосконалість життя. Людина по життю йде з іронією, якщо ж наївно-дитинними очима сприймати реальність – вона відповість жорстокістю. Це факт, з яким варто погодитись.

Епілог роману П. Вольвача, розпочатий фразою (“What is the country, where the president wast wicein prison?” [1, 6]), породжує роздуми, які згодом переростають у філософію в дусі пасивно-нейтрально (“Ну і що з того?”), чи гнівливої позиції (“І, справді, хіба ж так можна було повірити в ті обіцянки?!”). Далекий 2010 рік змінив країну, і настрої в ній вже були на межі кризи, яка тільки з часом набула масштабів громадянської війни. Книга побачила світ у 2013 році, тобто до кінця самоусунення-втечі тодішнього президента України залишалось майже 2 роки. Життєва правда складна, а ще складніше про неї написати, що вдалося П. Вольвачу, повернувшись до революції 2004 року, знаної, як Помаранчева. Вдало показано ріст українців у найскладніші моменти життя країни. Беручи за основу образність, динамічно відтворено процес: “Міліцейська лава, поблискуючи шоломами, накочує на демонстрантів, кийки, голови, щити...” [1, 81].

П. Вольвач уміє бачити людей, відчувати їх. Іронічні репліки, введені в роман, контамінуються, об’єднуючись у одне велике іронічне “Я”, посилюють життєву необхідність висловлюватись плином образної думки. Відтворюючи колоритних радіожурналістів, які працюють в міжнародному відділі українського Радіо Ліберті, автор знайомить нас із безіменним героєм роману, який, як і П. Вольвач, працює на Радіо Ліберті й пише вірші. Для нас головний герой – це

“Я”, від імені якого у формі міні-нарисів, об’єднаних спільною темою, дізнаємось, що персонаж не одразу опиняється в Києві. Спочатку він був стрінгером (писав репортажі з регіону), а після пропозиції Ірки Колиби, шефіні столичного відділу радіо, став співробітником Київського бюро редакції РЛ. “Я” за фахом – журналіст і поет, який вправно передає символами свої світовідчуття, що ґрунтуються на суспільних цінностях. І йому не варто шукати аудиторії для власних виступів, вона сама знаходиться. Семантичний діапазон іронії П. Вольвач посилює образністю. У романі “Я” визначив, що в бюро все підпорядковано субординації, незважаючи на нормальні стосунки колег, які, говорячи відверто-образно, “щільно втиснені в форму службової ввічливості, як Стефіні груди у виріз декольте й так само, як виріз мереживною вставкою, позатягнені відчуттям субординації” [1, 9].

У романі іронія виявляється за допомогою зміни ставлення мовця до об’єкта зображення. Дошкульно-глузливо виглядає “містер”: “Я був у бюрі, коли містер “Сталевий молот” приходив на запис програми, а потім ворушив плескатими губами, роздаючи автографи” [1, 12]. Висміяно невігластво й обмеженість реального персонажа, що лежать на поверхні. Критика є візуальною, зовнішній опис “невідомого боксера” підсилено “плескатими губами”. Ставлення “Я” до бухгалтера Ірини приправлено легкою іронією: “Екс-мурманчанка Ірка надходження гонорарів обіцяє завжди на понеділок, і, хоч гроші з’являються в різні дні, прізвисько мого авторства прижилося” [1, 14].

Перебуваючи на одному з прийомів у Празі, герой іронізує з себе. Безперечно, це неабияке вміння П. Вольвача. Англійської мови він не знає так, як належить: “Вибір співрозмовників я мав невеликий (“майже, як в Адама: Єва й ще раз Єва” ...)” [1, 154]. Зате у “Я” з’являється стимул вивчити її, щоб не бути схожим на первісну людину з її імітованими рухами. Бачимо, що біблійне позначає зовсім не те духовне, а нище, що ставить людину на щабель з твариною, у якої на думці лише власні потреби.

Іронія – це завжди тонка насмішка над собою. Іронією пронизані рядки, в яких автор подумки розмірковує над усім, що бачить чи відчуває. На одному з біл-бордів, побачивши напис “З Україною в серці!” одного депутата, оповідач зауважив: “Він уже років двадцять з нею. В тому ж самому місці, – думаю я іноді. – Як я, скажімо, на розі Пушкінської й Прорізної ...” [1, 283]. Головний персонаж конкретно-емоційно визначає політичні колізії в країні. Як і кожен українець, він робить це подумки, мабуть, рішучі думки і їхнє дієве втілення ще зріють, якщо не згадувати ті місця, де розпиваються спиртні напої. Безликим видається головному герою американський голова національних компаній Том Стримбл, якого описано, як звичайнісінький свіжо-випрасуваний костюм: “...ішов поволі замислений і сіро костюмний, трохи не торкнувшись до мене полою піджака” [1, 139]. Він не справив особливого враження на “Я”, коли той перебував у Празі на стажуванні.

Отже, контамінуючи іронічні образки, П. Вольвач рефлексує над життям, заручниками долі й ситуацій. Звичними вони є для реципієнтів у романі “Хрещатик-плаза”, адже вони є частиною українського життя. П. Вольвач актуалізував те, що лежало на поверхні, надавши йому органічності.

Література

1. Вольвач П. Хрещатик-Плаза: роман / П. Вольвач. – К. : Український пріоритет, 2013. – 288 с.
2. Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. / Авт.-укл. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – Т. 1 : А – К. – 624 с.
3. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового) / Р. Семків // Слово і час. – 2000. – № 6. – С. 6–12.